

Savs ģērbonis

Foto autors Ventspils Tūrisma informācijas centra foto arhīvs

Katrai valstij, pilsētai ir sava simbolika: karogs, himna, ģerbonis. Arī Ventspilij ir šīs atšķirības un piederības simboli. Ventspils karogs un himna ir Atmodas un atjaunotās neatkarības laikā radīti simboli. Bet Ventspils ģerboņa elementi jau sastopami 1369.g. vaska zīmogā un tas tiek uzskatīts par vienu no senākajiem heraldiskajiem simboliem Latvijā.

Pats vārds ģerbonis gan radies vēlāk no krievu *репб*, kas, savukārt, atvasināts no poļu *herb* un vācu *Erbe* (*mantojums*). Līdz ar to jau pašā simbola nosaukumā ir svarīga informācija, ka tas mantojams no paaudzes paaudzē, kā ģenētiskais kods.

Ventspils ģerboņa pamatni veido tīkls, zinātniski to sauc par damascējumu (kā Damaskas zobena ornaments) un ģerboņu vēsture jau saistīta ar ieročiem- Krusta kariem, bruņinieku turnīriem. Bet kāpēc ne tīkls, te taču dzīvo zvejnieki! Augšpusē- ķetnu (saukts arī par templeišu) krusts. To kā savas varas simbolu ieliek vācu bruņinieki, Ventspils taču Livonijas ordeņa osta. Bet zem krusta- medību rags. Ko tas varētu nozīmēt? Tik to, ka Ventspils pusē daudz mežu un tātad labas medību vietas.

Ar pilsētas senāko pagātni saistītos heraldiskos simbolus, medību ragu un Livonijas ordeņa krustu, Ventspils turpina saglabāt arī turpmākajos gadsimtos, kad ir Kurzemes- Zemgales hercogistes vai Kurzemes guberņas pilsēta. Tiesa, krāsas vai vairoga formas ir laiku pa laikam mainījušās. atbilstoši heraldiskās un mākslinieciskās gaumes izmaiņām, kā arī politiski ideoloģisko apstākļu maiņām.

Bet visvairāk izmaiņu noticis 20.gadsimtā ar savdabīgām peripetijām simbolikas izpratnē un pielietojumā.

Jaunajā Latvijas valstī simbolikas jautājumi kļūst aktuāli 20.gadu sākumā pēc Likuma par LR karogu un ģerboni pieņemšanas. 1923.gadā tiek izveidota Heraldikas komiteja. Tolaik tikai 19 no 36 pilsētām bija likumīgi apstiprināti ģerboņi, bet kā atzina komiteja, ne visi tie bija savienojami ar neatkarīgās Latvijas valsts ideju, piemēram, Latgales pilsētu ģerboņu atgādinot Polockas ģerboni ar divgalvaino ērgli vairoga augšdaļā. Ventspils ģerboni bija, savukārt, cita perioda, Livonijas laika simbolika. Tolaik nacionālās pašapziņas attīstība saistījās ar visa vāciskā nolīgumu un daudzi elementi vēsturiskajos ģerboņos tika uztverti kā vāciski, latviešu “pakļautības gadsimtus raksturojoši”, tātad- jaunās valsts simbolikas prasībām neatbilstoši. Jāatzīmē, ka arī pašvaldības vēlējās vēsturiskos ģerboņus atbrīvot no nelatviskiem elementiem. Viskrasākais nolīgums skāra krustu. Krusta nomaņu ar citu simbolu, Lāčplēša ugunskrustu vai bāku ar stariem, lūdza arī Ventspils dome. Interesanti, ka līdzīga vēlme atteikties no vācu krusta bija Rīgai un Valmierai. Vēsturiskā Ventspils simbolika saglabājās pēdējā brīdī, neilgi pirms iesniegšanas apstiprināšanai Valsts prezidentam, protokolā svītrojot “ugunskrustu”. Ventspils pilsētas ģerboni Latvijas Republikas valsts prezidents Jānis Čakste oficiāli apstiprināja 1925.gada 31. oktobrī.

Zaudējot Latvijas neatkarību 1940.g., formāli ģerboņa lietošana netiek atcelta, ne aizliegta, bet praktiski tas netiek izmantots. 60.gadu beigās no jauna rodas nepieciešamība pēc simboliem un tāpat kā 20.gs. sākumā vēsturiskajā ģerbonī nepatīk ķetnu krusts, kuru aizvietoja ar simboliski neitrālo jūrnieku stūres ratu. Un vēl tā laika ģerboņiem raksturīgs LPSR karoga elementu un krāsu izmantošana.

Simboli daudz lielāku nozīmi iegūst Atmodas laikā, demonstrējot tautas vēlmi atgūt savas valsts neatkarību un 1989.gada 29. martā Ventspils atjauno vēsturisko, 1925.g. apstiprināto, ģerboni.

2011. gada 28. jūlijā Latvijas Republikas Kultūras ministrija Ventspils pilsētas ģerboni reģistrēja Ģerboņu reģistrā.

Arī pilsētas karoga izveidošana saistāma ar ģerboņa vēsturi. Pēc vēsturiskā ģerboņa atjaunošanas – 1989.gada 29.martā, kad ar Ventspils pilsētas tautas deputātu padomes lēmumu pilsēta atguva 1925.gadā apstiprināto ģerboņa formu, radās nepieciešamība izveidot arī pilsētas karogu.

Ventspils ģerboņa attīstības stāsts

Pilsētai ir savs rakstītais un runātais vārds un savs krāsu un simbolu valodā veidotais “vārds” – ģerbonis. Pirmais vēstures gaitā var vairāk vai mazāk mainīties, otrs – nemainīgs un tikai reti, īpaši nelabvēlīgos apstākļos, izkropļots vai pat pazudis. Arī Windau/ Виндава/Ventspils “vizuālā vārda” jeb pilsētas ģerboņa stāsts to apliecina.

Ventspils ir viena no nedaudzajām Latvijas teritorijas viduslaiku pilsētām, kurām jau 14.gs. sāk veidoties sava heraldiskā simbolika. Viena no 11 apdzīvotām vietām, kas Livonijas periodā (13.-16.gs.) šeit bija ieguvusi pilsētas tiesības, nevar palikt bez pilsonisko pašapziņu apliecināšanas zīmes – tā laika sabiedriskajai domai tas būtu nepieņemami! Senākais, kas pavisam droši tikai nedaudz vēlāk kļuvis par pilsētas ģerboni, saglabājies 1369.g. dokumentiem pievienotajā apaļajā vaska zīmogā. Tā centrā rūtotā laukumā attēlots krusts ar paplatinātiem galiem (t.s. pleznu vai ķetnu krusts), zem tā – izliekts medību rags. Zīmoga teksts vēstī: “zīmogs birģeriem, kas iekš Ventas pilsētas mīt” (*Sigillum burgencium in Winda manencium*). Lai gan šo attēlojumu vēl nevar uzskatīt par ģerboni šī vārda pilnā nozīmē (attēlotie elementi nav novietoti vairogā), tas neapšaubāmi ir Ventspils pilsētas heraldiskā simbola aizsākums, jo gan krusts, gan rags kā galvenās figūras tiek saglabātas arī tad, kad tās novietojas ģerboņa vairogā. To atveidojums detaļās jeb stilizācija nav būtiska – katrs mākslinieks vai ģerboņa atveidotājs vēstures gaitā tās nedaudz variē pēc saviem ieskatiem. Citādi ir tikai 20.gs., kad sabiedrība pieradusi pie precīziem sērijveida atveidojumiem un to vēlas saskatīt arī ģerboņa atveidojumā.

Visu ģerbonī atveidoto simbolu nozīme nav viegli skaidrojama. Vienkāršāk ir ar krustu – tas simbolizē apdzīvoto vietu kā Livonijas ordeņa pilsētu. Līdzīgi, kā, piemēram, Valmieras vai arī Rīgas ģerbonī attēlotie ķetnu krusti. Par medību raģa figūru pastāv dažādi skaidrojumi. Viena versija norāda, ka medību rags ir plaši izplatīts simbols Rietumeiropas pilsētu un dzimtu heraldikā un to tradīciju ietekmē nonācis arī Ventspils simbolikā. Vācbaltu vēsturnieks K.Metīgs uzskatīja, ka Ventspils gadījumā medību ragu iespējams saistīt arī ar pavisam praktisku lietu – medniecību, jo viens no tuvākajiem Ventspils komtura palīgiem bija īpašs vanagu pārzinis, kurš vanagus ķēra, uzraudzīja un apmācīja medībām.

Šķiet, ka vienīgais mainīgais elements ir ģerboņa krāsas un metāli. 1728.gada Ventspils rātes protokolu grāmatā rakstīts, ka vairoga “augšējā daļā uz balta lauka zelta ķetnu krusts.. apakšā tumšzilā laukā tīkls, uz tā melns rags ar zelta iemutni un apmali...”. 19.gs. sākumā norādīts, ka viss vairoga laukums melns, bet rags un krusts – sudraba. Tikai 1846.g. nostiprinās tāds krāsu un metālu salikums, kāds tiek izmantots arī mūsdienās. Tiesa gan, visos šajos aprakstos norādīts “zvejnieku tīkls”, kas parasti attēlots vairoga apakšējā daļā, kā arī mednieku rags krustam piekārts saitēs. Šādi Ventspils ģerbonis attēlots līdz pat 1925.gadam, kad R.Zariņa vai arī kāda viņa studenta (autorības jautājums līdz galam tā arī nav skaidrs) zīmētais ģerbonis iegūst tādas aprīses, kādas pilsēta lieto arī mūsdienās: “Purpura laukā ar sudraba tīklojumu sudraba medību rags ar zelta iemuti, stīpu un apmali, virs tā zelta ķetnu krusts”. Tiesa gan, Latvijas Republikas pirmajos pastāvēšanas gados, valdot nacionāli patriotiskām, veco “vāciskā” mantojuma noliedzošām vēsmām, pilsētas valde aicināja Heraldisko komiteju mainīt atsevišķas ģerboņa figūras “liekot līdzšinējā vācu dzelzs krusta vietā vai nu Latvijas – Lāčplēša ugunskrustu, vai bāku ar stariem”. Jāatzīmē, ka līdzīga vēlme atteikties no ķetnu krusta tajā laikā bija arī Rīgas un Valmieras pašvaldībām. Tomēr, apstiprinot seno, vēsturisko ģerboņu aprakstus un attēlus, Heraldiskā komiteja lēma par labu vēsturisko elementu saglabāšanai.

Padomju okupācijas laikā Ventspils pilsētas simbols, tāpat kā citu Latvijas pilsētu ģerboņi, piedzīvo ilgstošas “aizliegšanas” vai “aizmiršanas” posmu. Tikai 20.gs. 60.gadu beigās, veidojot pilsētu padomju heraldiskos simbolus, pievērsās arī Ventspils ģerboņa izveidei. Ventspils muzeja krājumā glabājas ap 40 dažādas skices, kuros jaunā simbolikā risināta visneiedomājamākā veidā – gan atveidojot kaijas, enkurus un kuģus, gan J.Fabricsusa pieminekli un lielas piecstaru zvaigznes. Pēc ilgām peripetijām, 1970.gadā apstiprina simbolu, kurā apvieno gan seno, gan padomisko: vairoga laukuma augšējā daļā atveidots medību rags, bet lejasdaļā – kuģa stūres rats. Krusts, kā svešas ideoloģijas simbols, protams, ir pazudis. Visam pa vidu- Latvijas PSR karoga krāsas.

Savu vēsturisko simboliku Ventspils atgūst 1989.gada martā, kad māksliniece A.Noriša zīmējumā atdzimst 1925.gadā apstiprinātais simbols. 1993.gadā to vēlreiz, kopā ar citu pilsētu ģerboņiem, atjauno Valsts Heraldikas komisijā (zīmējuma mākslinieki J.Ivanovs, G.Kirke, L.Šēnbergs). Apraksts, kas heraldikā ir būtiskākais, ir analogs, zīmējums atšķir nebūtiskas, pirmā acu uzmetienā nepamanāmas detaļas. Praksē pilsētā tiek lietota A.Noriša zīmējuma versija. Gribas ticēt, ka senais pilsētas simbols turpinās pastāvēt (tikš izmantots) vēl daudzus gadu simtus.

(Dr.hist.Armands Vījups)

🏠 Dārzu iela 6, Ventspils

📍 Dārzu iela 6

